

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.389>

JEL classification: M40, M41

UDC: 657

Руслан ЦЕБЕНЬ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Хмельницький національний університет, Україна
E-mail: tsrl@ukr.net
ORCID iD: 0000-0003-4202-9779
Web of Science Researcher ID: JQV-9518-2023

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ОБЛІКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА-ОПЕРАТОРА СИСТЕМИ РОЗПОДІЛУ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Розвиток електроенергетичних підприємств-операторів системи розподілу залежить від інформації, яку отримує управлінський персонал з системи бухгалтерського обліку. Середній термін експлуатації розподільчих електромереж України перевищує 40 років і інфраструктура зношена на 60-85%, проблемою є недостатнє інвестування в основні засоби електроенергетичних підприємств в умовах військового стану. Тому питання ролі та місця обліку в діяльності електроенергетичних підприємств-операторів системи розподілу є актуальним.

Мета статті. Метою є дослідження ролі та місця обліку в діяльності електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу.

Результати дослідження. Встановлено технологічні та галузеві особливості діяльності з розподілу електричної енергії, яка впливає на побудову бухгалтерського обліку електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу.

Виділено основні цілі, мету, стратегію діяльності електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу. Проаналізовано функції електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу як підприємства, діяльність якого направлена на отримання прибутку, та як учасника ринку електричної енергії.

Досліджено структуру активів електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу. Акцентовано увагу на джерелах фінансування інвестиційної програми електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу. Досліджено структуру виручки від реалізації продукції електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу.

Запропоновано підходи до побудови облікового процесу електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу в контексті планів розвитку системи розподілу та виконання інвестиційних програм електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу.

Висновки. Належним чином організована система бухгалтерського обліку електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу має забезпечити інформаційне, контрольне та аналітичне забезпечення внутрішніх і зовнішніх ресурсів зростання капітальних інвестицій в оновлення основних засобів електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу.

Ключові слова: електроенергетичне підприємство-оператор системи розподілу; план розвитку системи розподілу; інвестиційна програма оператора системи розподілу; джерела фінансування

© Руслан Цебень, 2024

Отримано: 14.11.2024 р.

Рекомендовано до друку: 03.12.2024 р.

Опубліковано: 20.12.2024 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Цебень Р. Роль та місце обліку в діяльності електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 4. С. 389-396. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.389>

інвестиційної програми; побудова бухгалтерського обліку оператора системи розподілу; активи оператора системи розподілу; структура виручки від реалізації оператора системи розподілу.

Вступ

Стійкий і поступовий розвиток електроенергетичних підприємств – операторів системи розподілу (далі – ОСР) залежить від інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства, яку отримує управлінський персонал, оскільки своєчасна і достовірна інформація у достатньому обсязі та якості забезпечує об'єктивну оцінку та аналіз стану бізнес-процесів в межах ОСР.

Незважаючи на недоліки, які властиві обліковій системі підприємства, система бухгалтерського обліку забезпечує систему управління важливою інформацією, яка дозволяє менеджерам контролювати поточну діяльність, планувати майбутній розвиток на рівні стратегії та тактики, раціонально використовувати ресурси в умовах турбулентності зовнішнього для підприємства середовища, оцінювати результати роботи підприємства і його структурних підрозділів.

В Україні середній термін експлуатації розподільчих електромереж перевищує 40 років і інфраструктура зношена на 60-85%, що призводить до виникнення проблем із забезпеченням безперебійного постачання електроенергії споживачам. Україна стикається з проблемами виробництва і передачі електроенергії, багато проблем, пов'язаних із невисоким рівнем надійності проявляються у системах розподілу електроенергії обласного рівня. Окремою проблемою є недостатнє інвестування в основні засоби електроенергетичних підприємств. Тому дослідження ролі та місця обліку в діяльності ОСР є актуальним.

Аспектам функціонування облікової системи та її значення для потреб управління присвячені наукові праці таких учених, як В. Г. Швець, М. І. Бондар, М. С. Пушкар, С. Ф. Голов, Є. Ковальчук, В. Панасюк, В. О. Шевчук, Н. М. Малюга, В. В. Євдокімов, В. П. Завгородній, Л. Г. Ловінська, Л. В. Чижевська, В. П. Бондар, В. М. Пархоменко та ін. В переважній більшості в цих наукових працях розглядається широке коло проблемних питань теорії, методології, розвитку бухгалтерського обліку,

використанню в управлінні обліково-аналітичної інформації, проблеми обліку витрат виробництва, прибутку, економічного аналізу та ефективності, теорії, методології, організації та розвитку контролю.

Галузеві особливості облікової системи досліджувалися наступними вченими Л. Ф. Соколенко, О. В. Павелко, О. Р. Кривицька, О. А. Мошковська, С. В. Гушко, В. М. Жук, П. Л. Сук, З. В. Задорожний, Л. К. Сук та ін.

Результати досліджень мають велике значення для розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку. Не зважаючи на це, питання ролі та місця обліку в діяльності ОСР залишається не достатньо дослідженим.

Мета статті

Метою статті є дослідження ролі та місця обліку в діяльності електроенергетичного підприємства-оператора системи розподілу.

Виклад основних результатів дослідження

За даними Міжнародного Агентства Енергетики енергоемність українського ВВП залишається однією з найвищих в Європі та у світі. Висока енергоемність робить економіку вразливою та неконкурентною, доходи населення низькими, а також створює постійну потребу прямого та непрямого субсидування секторів економіки.

Розподілення електроенергії має технологічні та внутрішньогалузеві особливості, які вирізняють його від інших видів економічної діяльності: високий рівень наукомісткості забезпечення процесу розподілу електроенергії; необхідність належного рівня автоматизації виробничих процесів та управління ними; система розподілу складається з окремих господарюючих суб'єктів, а не є єдиною нерозривною організацією, що має вплив на управління та розвиток системи розподілу електроенергії; нерозривність процесу виробництва, постачання, розподілу та споживання електричної енергії; необхідність дотримання спеціальних режимів роботи обладнання; необхідність дотримання регулярних ремонтних робіт та їх належного планування; техногенний характер можливих надзвичайних

ситуацій; відсутність залишків готової продукції та можливості їх складування; втрати електроенергії, які виникають при розподілі; розвиток системи розподілу відбувається шляхом будівництва нових об'єктів розподільчих мереж.

Окремою проблемою є недостатнє інвестування в основні засоби електроенергетичних підприємств. Регіональні електричні мережі знаходяться в зношеному стані. Сучасний етап розвитку сектору розподільчих мереж електроенергетики України в умовах військового стану характеризується його недофінансуванням внаслідок несприятливого інвестиційного середовища та відсутності стимулів для потенційних інвесторів, відсутності в електроенергетичних компаній фінансових ресурсів на модернізацію та розвиток розподільчих електромереж.

Внаслідок бойових дій станом на початок 2024 року прямі збитки завдані українській електроенергетиці протягом жовтня 2022 року – лютого 2023 року складають понад 7,4 млрд. дол. [1]. Недостатність обсягів фінансування та невідповідність розміру інвестицій нормативним вимогам процесів простого та розширеного відтворення стримує інноваційно-інвестиційний процес розвитку розподільчих мереж.

Управління ОСР можна розглянути як сукупність конкретних дій, що здійснюються управлінським персоналом на основі певної інформації, які направлені на досягнення мети діяльності підприємства. Актуальна, достовірна, повна, оперативна інформація містить відомості, необхідні для оцінки ситуації з метою зменшення ризиків діяльності підприємства до прийняттого рівня.

В основі успішної діяльності ОСР мають бути покладені ефективні форми організації управління цими підприємствами, оскільки кожне підприємство ставить перед собою низку цілей і завдань для задоволення інтересів усіх учасників електроенергетичного середовища. При цьому необхідно враховувати, що управлінські заходи мають бути включати питання підвищення ефективності діяльності підприємств – природних монополістів, до яких відносяться ОСР.

Для успішної діяльності ОСР в конкурентному ринковому середовищі необхідно враховувати інтереси усіх учасників електроенергетичного бізнесу з розподілу електричної енергії: засновників, керівництва, персоналу, держави, регулятора галузі. Основні цілі, мета, стратегія діяльності ОСР, зображені на рис. 1 тільки в тому випадку будуть досягати свого призначення, якщо будуть сприяти збільшенню таких ключових показників підприємства-ОСР як фінансовий результат від операційної діяльності, фінансовий результат до оподаткування, чистий прибуток.

Функції ОСР, визначені Законом України «Про ринок електричної енергії» можна розділити на дві частини: отримання прибутку та розвиток системи розподілу. До функцій ОСР, які включають в себе діяльність, направлену на отримання прибутку, відносять:

- надання послуг з розподілу електричної енергії з дотриманням встановлених показників якості надання послуг;
- надання послуг з приєднання до системи розподілу відповідно до кодексу систем розподілу.
- забезпечення недискримінаційного доступу до системи розподілу та ін. [2].

Як учасник ринку електричної енергії ОСР забезпечує розвиток системи розподілу електричної енергії шляхом розробки планів розвитку системи розподілу на наступні п'ять років з урахуванням плану розвитку системи передачі на наступні 10 років, що визначає специфічні для ОСР функції. Розвиток системи розподілу включає:

- необхідність будівництва та/або реконструкції системи розподілу для здійснення заходів з енергоефективності, управління попитом та розвитку розподіленої генерації;
- розробку інвестиційної програми з урахуванням розвитку системи розподілу [2].

Як відмічають дослідники, діяльність підприємств електроенергетики не може бути спрямована лише на отримання прибутку, такі підприємства виступають і як об'єкт, і (або) як суб'єкт інвестування [3, с. 221], що впливає на організацію бухгалтерського обліку ОСР та формують зміст облікової системи підприємства.

Рис. 1. Основні цілі, мета, стратегія діяльності ОСР

Джерело: узагальнено автором за даними Звітів про управління ОСР

Плани розвитку системи розподілу включають необхідність розробки та виконання інвестиційної програми ОСР – документа, який містить необхідні прогностичні обсяги нового будівництва, реконструкції та технічного переоснащення системи розподілу на наступні 5 календарних років, розроблений з урахуванням Плану розвитку системи передачі на наступні 10 років, та визначає потребу в майбутніх інвестиціях, план виконання відповідних заходів для забезпечення енергоефективності та надійності функціонування системи розподілу з дотриманням установлених показників якості

надання послуг з розподілу електричної енергії [31]. Такий підхід до розвитку капітальних інвестицій у відтворення основних засобів має риси формалізованого і системного процесу підготовки управлінських рішень довгострокового спрямування, що дозволяє послідовно і системно планувати відтворення основних засобів на рівні підприємства.

В структурі активів ОСР переважну частку займають саме основні засоби (табл. 1), що визначає спрямованість потоків інформації, які повинні генерувати облікова система цих підприємств.

Таблиця 1. Частка основних засобів в активах енергопостачальних компаній

№ п/п	Назва енергопостачальної компанії	Вартість активів станом на 31.12.19 р., тис.грн.	Залишкова вартість основних засобів станом на 31.12.19 р, тис. грн.	Частка основних засобів в активах, %
1	ПАТ «Вінницяобленерго»	1447102	1157715	80,0
2	ПАТ «Волиньобленерго»	1729950	1595043	92,2
3	АТ ДТЕК «Дніпровські електромережі»	7770861	4996398	64,3
4	АТ ДТЕК «Донецькі електромережі»	2971127	1238258	41,7
5	АТ «Житомиробленерго»	7957082	7743910	97,3
6	ПАТ «Запоріжжяобленерго»	2972156	745493	25,0
7	ПрАТ «Прикарпаттяобленерго»	2381360	1973348	82,9
8	ДТЕК «Київські електромережі»	7760621	5010530	64,6
9	ВАТ «Кіровоградобленерго»	2984037	2743692	91,9
10	ВАТ «Львівобленерго»	15038737	14531705	96,7
11	АТ «Миколаївобленерго»	1390696	1235998	88,9
12	ДТЕК «Одеські електромережі»	4681357	3355952	71,7
13	АТ «Полтаваобленерго»	1845069	1165297	63,1
14	ПрАТ «Рівнеобленерго»	2517846	1538341	61,0
15	ВАТ «Тернопільобленерго»	1498667	1363444	90,9
16	АТ «Харківобленерго»	5332365	3401829	63,8
17	АТ «Хмельницькобленерго»	2506710	2149949	85,8
18	АТ «Херсонобленерго»	6572766	5933653	90,3
19	АТ «Чернівціобленерго»	2472875	2266959	91,7
20	АТ Чернігівобленерго»	1057743	765237	72,3

Джерело: узагальнено автором за даними фінансової звітності ОСР за 2020 рік

Інституційна підтримка державою інвестування у відтворення основних засобів ОСР є однією з важливих передумов її ефективного впровадження. Завданням державних органів є створення нормативно-правових, організаційних, інституційних, соціально-економічних умов для впровадження такої політики на рівні підприємства.

Постановою НКРЕ від 04.09.2018 №955 затверджено процедуру формування, подання, розгляду, схвалення та виконання інвестиційних програм операторів систем розподілу – зобов'язання ОСР щодо виконання у визначені терміни та за рахунок відповідних джерел фінансування комплексу заходів інвестиційної програми, спрямованих, зокрема, на підвищення рівня надійності,

безпеки, економічності та забезпечення ефективного функціонування активів оператора системи розподілу; розвиток системи розподілу; поліпшення якості надання послуг з розподілу електричної енергії; зниження технологічних витрат електричної енергії [4].

З економічної теорії відомо, що традиційними джерелами відтворення основних фондів є амортизаційні відрахування та прибуток. Постановою НКРЕ від 04.09.2018 №955 передбачено наступні джерела фінансування інвестиційної програми:

- амортизація;
- прибуток на виробничі інвестиції;

- прибуток (обов'язкові реінвестиції);
- прибуток (додаткові реінвестиції);
- доходи від перетоків реактивної електричної енергії;
- дохід від небалансу ТВЕ;
- плата за приєднання;
- власні кошти;
- інші джерела;
- залучені кошти: кредити, фінансова допомога та інші джерела [4].

Регулювання прибутку на рівні підприємства здійснюється за рахунок збільшення доходів від розподілу електричної енергії, який в деяких ОСР досягає до 100 % (табл. 2).

Таблиця 2. Структура виручки від реалізації продукції ОСР за 2020 рік

Оператор системи розподілу	Всього доходів за 2020 рік, тис. грн.	В тому числі доходи від					
		Розподілу ел/ен, тис. грн	%	Реактив-ної ел/ен., тис. грн	%	Інші доходи, тис. грн	%
ПАТ «Волиньобленерго»	1176183	1150896	97,9	19434	1,6	5853	0,5
АТ ДТЕК «Дніпровські електромережі»	5316771	4755239	89,4	163271	3,1	398261	7,5
АТ ДТЕК «Донецькі електромережі»	2691486	2576621	95,7	29458	1,1	85407	3,2
АТ «Житомиробленерго»	1986975	1793228	90,2	50298	2,5	143449	7,3
ПАТ «Запоріжжяобленерго»	2699513	2607913	96,6	54110	2,0	37490	1,4
ПрАТ «Прикарпаттяобленерго»	1698280	1689328	100	-	-	-	-
ДТЕК «Київські електромережі»	2915445	2487196	85,3	120168	4,1	308081	10,6
ВАТ «Кіровоградобленерго»	1598190	1405466	87,9	-	-	192724	12,1
ВАТ «Львівобленерго»	3174094	2727950	85,9	32560	1,0	413584	13,1
АТ «Миколаївобленерго»	2024806	1614947	79,8	62158	3,0	347751	17,2
ДТЕК «Одеські електромережі»	4029575	3727782	92,6	50042	1,2	251751	6,2
АТ «Полтаваобленерго»	2528819	2295035	90,8	66092	2,6	167692	6,6
ПрАТ «Рівнеобленерго»	1428983	1246156	87,2	105169	7,4	77658	5,4
ВАТ «Тернопільобленерго»	1309151	1160327	88,6	20722	1,6	128102	9,8
АТ «Харківобленерго»	3585730	3467197	96,7	79618	2,2	38915	1,1
АТ «Хмельницькобленерго»	1731437	1547220	89,4	103258	6,0	80959	4,6
АТ «Херсонобленерго»	1947699	1631309	83,8	38321	2,0	278069	14,2
АТ «Чернівціобленерго»	990115	990115	100	-	-	-	-
АТ Чернігівобленерго»	1602065	1448805	90,4	36724	2,3	116536	7,3
ПАТ «Черкасиобленерго»	1687700	1637500	97,0	50200	3,0	-	-

Джерело: узагальнено автором за даними фінансової звітності ОСР за 2020 рік

В управлінні діяльністю ОСР з розвитку системи розподілу та виконанню інвестиційних програм облік займає центральне місце, оскільки виступає його інформаційним забезпеченням.

Бухгалтерський облік в ОСР має бути побудований таким чином, щоб відображати реальні процеси нового будівництва,

реконструкції та технічного переоснащення системи розподілу та забезпечувати управлінський персонал ОСР необхідною інформацією щодо процедури формування, подання, розгляду, схвалення та виконання планів розвитку систем розподілу та інвестиційних програм ОСР. Обліковий процес ОСР має забезпечити: розподіл обов'язків та

повноважень щодо здійснення господарських операцій; своєчасне, достовірне та безперервне відображення господарських операцій, які відбуваються на підприємстві; адекватну організацію аналітичного обліку; виявлення можливих і наявних ризиків та управління ними; відповідну систему внутрішнього контролю; дотримання конфіденційності; можливість прогнозування діяльності з розподілу електричної енергії; справедливий розподіл прибутку.

Висновки

Змістовна побудова облікового процесу дає можливість отримати з системи бухгалтерського обліку актуальну інформацію

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року.
URL:
file:///D:/E/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/2024/%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%20%D0%9E%D0%A1%D0%A0/01.01.24_Damages_Report.pdf
2. Закон України «Про ринок електричної енергії».
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#top>

REFERENCES

1. Report on direct infrastructure losses due to destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine as of early 2024. (n.d.). Retrieved from file:///D:/E/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/2024/%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%20%D0%9E%D0%A1%D0%A0/01.01.24_Damages_Report.pdf [in Ukrainian].

про минулі, теперішні та майбутні події економічного життя ОСР з метою прийняття обґрунтованих і своєчасних управлінських рішень щодо розвитку системи розподілу.

В обліковому процесі ОСР поєднуються процедури кількісного відображення і якісної характеристики всього змісту здійснення діяльності з надання послуг з розподілу електричної енергії та розвитку системи розподілу. В таких умовах система бухгалтерського обліку ОСР має забезпечувати інформаційне, контрольне та аналітичне забезпечення внутрішніх та зовнішніх ресурсів зростання капітальних інвестицій в оновлення основних засобів.

3. Савченко М., Слободян О. Концептуальні основи управління інвестиційною діяльністю електроенергетичного підприємства. *Економіка і організація управління*. 2021. №3. С. 220-228.
4. Постанова НКРЕ від 04.09.2024 року №955 «Про затвердження Порядку розроблення та подання на затвердження планів розвитку систем розподілу та інвестиційних програм операторів систем розподілу». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0955874-18#Text>

2. Law of Ukraine «On the Electricity Market.» (n.d.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#top> [in Ukrainian].
3. Savchenko, M., & Slobodyan, O. (2021). Conceptual foundations for managing investment activities of an electricity enterprise. *Economics and Organization of Management*, (3), 220–228.

4. National Energy and Utilities Regulatory Commission. (2024). Regulation No. 955 dated September 4, 2024, «On approving the procedure for developing and submitting for approval the development plans of distribution systems and investment programs of distribution system operators.» Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0955874-18#Text> [in Ukrainian].

Ruslan Tseben, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate professor of the Department of Accounting, Auditing and Taxation, Khmelnytsky National University, Ukraine

The role and place of accounting in the activities of the electric energy enterprise-operator of the distribution system

Abstract

Introduction. The development of electric energy enterprises-operators of the distribution system depends on the information that management personnel receive from the accounting system. The average service life of Ukraine's power distribution networks exceeds 40 years and the infrastructure is worn out by 60-85%, the problem is insufficient investment in the main assets of electric power enterprises in the conditions of martial law. Therefore, the issue of the role and place of accounting in the activities of electric power enterprises-operators of the distribution system is relevant.

The purpose of the article. The purpose is to study the role and place of accounting in the activity of the electric power company-operator of the distribution system.

Research results. The technological and sectoral features of the activity of the distribution of electric energy, which affect the construction of the accounting records of the electric power company-operator of the distribution system, have been established.

The main goals, purpose, and strategy of the electric power company-operator of the distribution system are highlighted. The functions of the electric power enterprise-operator of the distribution system as an enterprise whose activity is aimed at obtaining profit and as a participant in the electric energy market are analyzed.

The structure of the assets of the electric power company-operator of the distribution system was studied. Attention is focused on sources of financing of the investment program of the electric power company-operator of the distribution system. The structure of revenue from the sale of products of the electric power company-operator of the distribution system was studied.

Approaches to the construction of the accounting process of the electric power company-distribution system operator are proposed in the context of distribution system development plans and the implementation of investment programs of the electric power company-distribution system operator.

Conclusions. A properly organized accounting system of an electric power enterprise-distribution system operator should provide information, control and analytical provision of internal and external resources for the growth of capital investments in the renewal of fixed assets of an electric power enterprise-distribution system operator.

Keywords: electric power company-distribution system operator; distribution system development plan; investment program of the distribution system operator; sources of investment program funding; construction of accounting of the distribution system operator; assets of the distribution system operator; the structure of revenue from the implementation of the distribution system operator.

Cite as: Tseben, R. (2024). The role and place of accounting in the activities of the electric energy enterprise-operator of the distribution system. *Economic analysis*, 34 (4), 389-396. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.389>